

4. Banco Central do Brasil [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.bcb.gov.br/?PAYSYSDATA>
5. Brazilian Institute of Geography and Statistics (IBGE) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ibge.gov.br/english/>
6. Cassiolato J. Description and Dynamics of the Brazilian Innovation / J. Cassiolato, M. Szapiro and others. – RedeSist – Economics Institute, Federal University of Rio de Janeiro, Brazil [Electronic resource]. – Access mode : http://www.redesist.ie.ufrj.br/nt_count.php?projeto=br_nsi&cod=1
7. Інноваційна політика зарубіжних країн: концепції, стратегії, пріоритети : інформаційно-аналітичні матеріали, підготовлені Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти та Міністерством закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document?id=48725>

8. Amann E. A New Brazilian Economic Miracle? / E. Amann // CESifo Forum. – 2011. – № 1. – P. 32–36.
9. World Investment Report 2011: Non-Equity Modes of International Production and Development, UNCTAD [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2011/11-22.pdf>
10. Brazilian Institute of Geography and Statistics (IBGE) [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ibge.gov.br/english/>
11. Amann E. A New Brazilian Economic Miracle? / E. Amann // CESifo Forum. – 2011. – № 1. – P. 32–36.
12. Vinod Th. From Inside Brazil: Development in a Land of Contrasts / Thomas Vinod // World Bank Publications, 2006. – 153 p.

Стаття надійшла до редакції 12 травня 2012 року

УДК:339.137(41)

Т. Є. Макаренко,
здобувач Інституту світової економіки і міжнародних відносин Національної академії наук України

АСИМЕТРИЧНИЙ РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У статті досліджено особливості функціонування інтеграційних об'єднань на прикладі Європейського Союзу та Північноамериканської зони вільної торгівлі (НАФТА) у сучасних умовах глобальних трансформацій. Розглянуто прояви асиметрії економічних відносин між цими двома інтеграційними угрупованнями.

Ключові слова: економічна інтеграція, глобальні трансформації, інтеграційні об'єднання, асиметрія рівнів розвитку, ЄС, НАФТА.

Т. Е. Макаренко
АСИММЕТРИЧНОЕ РАЗВИТИЕ
ИНТЕГРАЦИОННЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ
В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

В статье исследуются особенности функционирования интеграционных объединений на примере Европейского Союза и Североамериканской зоны свободной торговли (НАФТА) в современных условиях глобальных трансформаций. Рассмотрены проявления асимметрии экономических отношений между этими двумя интеграционными группировками.

Ключевые слова: экономическая интеграция, глобальные трансформации, интеграционные группировки, асимметрия уровней развития, ЕС, НАФТА.

T. E. Makarenko
ASYMMETRIC DEVELOPMENT OF INTEGRATION
ASSOCIATIONS IN A GLOBAL
TRANSFORMATION

In this article the problems and prospects of cooperation in various international and regional intergovernmental organizations are examined. The study of features of operation of integration associations: the European Union, North American Free Trade Agreement (NAFTA) and asymmetry of economic relations between them is undertaken.

Key words: global transformation, the integration grouping, asymmetry levels of development, EU, NAFTA.

Постановка проблеми. Поглиблення економічних інтеграційних взаємозв'язків між країнами на різних рівнях та в різних формах в умовах нерівномірності цього процесу дозволяє повніше використовувати національні ресурси для розв'язання внутрішньогосподарських і загальносвітових проблем.

Економічна інтеграція є результатом поглиблення міжнародного територіального поділу праці, процесу зближення національних економік шляхом утворення єдиного економічного простору для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, робочої сили через національні кордони [1, с. 43].

Основними характерними ознаками глобалізації є розширення торгівлі та її лібералізація, інтернаціоналізація обороту капіталу й усунення перешкод для його руху, глибокі зміни у фінансовій сфері, яка більше за інші форми співробітництва відчувас наслідки електронної революції, розгортання діяльності ТНК та поширення їх експансії, дедалі сильнішу орієнтацію попиту на світовий ринок, утворення міжнародних фінансових інститутів та ін. З функціональної точки зору, глобалізація робить світову економіку єдиним ринком, інтегрованою виробничою зоною з національними і регіональними секторами, а не просто сукупністю національних економік. На глобальному рівні виникають нові ринки (капіталів, іноземної валюти, страхування тощо) та інструменти (інформаційні системи,

Інтернет), формуються нові глобальні (передусім Світова організація торгівлі) та регіональні угруповання, розробляються нові правила регулювання міжнародних відносин у вигляді багатосторонніх угод із питань економічного співробітництва, концепцій формування інформаційно-інтелектуального середовища.

Глобалізація веде до зростання конкуренції у світовому масштабі, що викликає поглиблення спеціалізації та поділу праці з іманентними їх наслідками – зростанням продуктивності праці та скороченням витрат. Відбувається зміна ролі національних ринків: дедалі більше орієнтуючись на глобальний ринок з його досить жорсткими умовами конкуренції, національне виробництво об'єктивно прагне до досягнення високої ефективності, повнішого та якіснішого задоволення внутрішнього попиту. Економіка, яка є відкритою для міжнародної конкуренції, забезпечує гнучкість у використанні ресурсів, що сприяє зростанню валових обсягів виробництва й збільшенню пропозиції товарів та послуг, від чого виграють насамперед споживачі.

Водночас, розгортання процесів глобалізації неодноразово впливає на національну економіку і розвиток сучасного світового господарства. Глобалізація, з одного боку, розширює можливості окремих країн стосовно використання та оптимальної комбінації різноманітних ресурсів, а з другого – значно загострює конкурентну боротьбу, спри-

чиняючи зміни в перерозподілі фінансових та інвестиційних ресурсів. Причому останнє зазвичай відбувається не на користь тих країн, що мають низький і середній рівень розвитку та неусталену ринкову систему. Найбільший вигреш від лібералізації торгівлі отримують промислово розвинені країни, які вже мають невисокі митні тарифи (5–6% на кінцеву продукцію промисловості), конкурентоспроможну товарну продукцію високого ступеня обробки (машино-технічного та споживчого характеру), диверсифікований і потужний сектор послуг. Небезпека полягає в тому, що трансформаційні країни змушені будуть піти на прийняття більш обтяжливих багатосторонніх зобов'язань під наглядом їх торговельних партнерів, не маючи змоги скористатись ширшими торговельними можливостями, котрі формально перед ними відкриваються.

Отже, від глобалізації передовсім виграють багаті країни, експортери капіталу, технологій, а програють країни з односторонньою, недостатньо розвинутою економікою, слабкою інфраструктурою. Відтак можна констатувати суперечливість процесу глобалізації, яка перетворюється на джерело конфліктів у світовій системі господарських відносин, відтворення. Причому форми можливих протиріч залежать від належності країн до певних угруповань, особливостей географічного положення, національної спеціалізації. Особливу роль в означених конфліктах відіграють транснаціональні корпорації (ТНК), що володіють та контролюють низку філій за кордоном. Вони застосовують такі стратегічні методи управління, які здатні завдавати шкоди національним інтересам. За участю ТНК, міжнародних фінансових агентів поширюється й небезпека того, що глобалізація фінансів перетвориться на причину зростання спекуляцій.

Глобалізаційний процес за останню чверть століття приніс як позитивні, так і негативні результати. Причому в контексті розгортання процесів регіоналізації, загальної лібералізації міжнародних економічних відносин останнє десятиріччя ХХ століття, а також перші роки ХХІ століття займають особливе місце, яке відзначене інтенсивним процесом інтеграційних перетворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню особливостей інтеграційних процесів та їх впливу на соціально-економічний розвиток у країнах світу сьогодні приділяється значна увага. Це питання у своїх роботах досліджують такі українські науковці, як: О. Білорус, Ю. Пахомов, Д. Лук'яненко, А. Румянцев, А. Філіпенко, Н. Мікула, А. Чухло, П. Юхименко, О. Беляєв, О. Гаврилук, Н. Грущинська, О. Шнирко та багато ін. Вагомий внесок у дослідження сутності, ефектів і теорій міжнародної економічної інтеграції здійснили західними економістами, серед яких варто відзначити таких, як Б. Баласса, Дж. Вайнер, Е. Гекшер, Х. Джонсон, Р. Ліпсі, К. Ланкастер, Дж. Мілл.

У сучасній економічній літературі чимало праць присвячено аналізу інтеграційних явищ у межах Європейського Союзу, розвитку єврорегіональної політики та впливу цих процесів на економіку України. Зазначені питання досліджувалися такими науковцями, як С. Сіденко, В. Новицький, О. Білоус, В. Чужиков, В. Будкін, А. Філіпенко, В. П'ятницький, М. Пашко, О. Барановський, Є. Ніколаєва, І. Грицяк, О. Хомра, Б. Дубовик, П. Беленький, Н. Мікула.

Мета статті – обґрунтувати особливості сучасних інтеграційних та світогосподарських процесів, розкрити потенціал країн – членів інтеграційних об'єднань з метою визначення напрямів їх подальшої співпраці в межах цих угруповань (на прикладі таких інтеграційних об'єднань, як Європейський Союз і Північноамериканська зона вільної торгівлі).

Основні результати дослідження. На сучасному етапі потреба інтеграції національних економік у світове господарство є глобальною закономірністю та виступає одночасно тенденцією світового розвитку й передумовою подальшої інтенсифікації процесів глобалізації. Зазначене явище – це об'єктивна закономірність світового розвитку кінця ХХ-го – початку ХХІ ст. Одним із ключових факторів формування цілісної системи господарювання у світі вис-

тупає інтернаціоналізація світового господарства, а саме зближення національних економік шляхом посилення промислової співпраці та взаємозалежності міжнародного товарообороту, руху капіталів робочої сили між країнами.

Якісно новим і більш складним етапом інтернаціоналізації господарських зв'язків є економічна інтеграція, основною метою якої є більш тісне співробітництво і взаємопроникнення окремих національних господарств та забезпечення умов концентрації виробництва.

Інтеграційні угруповання виступають провідниками інтеграційних процесів. Історично відправним моментом економічної інтеграції в Європі стало утворення в 1951 році Європейського об'єднання вугілля і сталі. У 1958 році шість західноєвропейських держав (Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург) створили відповідно до Римського договору 1957 року Європейське економічне співтовариство (ЄЕС). З часом воно стало першою найбільш розвинутою формою міжнародної інтеграції, перетворилося на могутнє економічне угруповання. Із розширенням складу ЄЕС відбувалося і поширення інтеграційних процесів із переходом від переважно торговельного співробітництва до тісної співпраці в інших сферах господарювання. У 1990-х роках це інтеграційне об'єднання почало називатися Європейським Союзом [2, с. 124]. Новою формою фінансово-економічного співробітництва було створення єдиного валютного союзу.

З 1 січня 1995 року членами ЄС стали Австрія, Фінляндія, Швеція, що є підтвердженням подальшого наростання інтеграційних тенденцій в Європі. У 1994–1996 рр. ще десять країн подали офіційні заявки на вступ до Європейського Союзу (Угорщина, Польща, Чехія, Румунія, Словаччина, Латвія, Естонія, Литва, Болгарія, Словенія). Про своє бажання приєднатися до економічного та політичного об'єднання заявили також Албанія, Македонія, Хорватія, Туреччина. Стати найближчим часом асоційованим членом ЄС прагне також Україна.

Наприкінці 80–90-х років минулого сторіччя інтеграційний процес як результат дії об'єктивних чинників світового економічного й технічного прогресу почав глобалізуватися. У світі сформувалися і діяли три потужні регіональні інтеграційні угруповання – ЄС, НАФТА, АТЕС (Організація азійсько-тихоокеанського економічного співробітництва) [3, с. 453].

ЄС вимагає не лише інтеграції у сфері зовнішньоторгівельної та виробничої діяльності, а й інтеграції економічної політики. Країни-учасниці на доповнення до вільного переміщення товарів, послуг, чинників виробництва повинні гармонізувати грошово-кредитну політику, оподаткування та державні витрати. Фактично останнє може бути реалізоване створенням систем фіксованих валютних курсів. Формування економічного об'єднання вимагає від держав відмови від значної частини їх національного суверенітету. До того ж світова політична система побудована на вищій владі національної держави. Процес формування економічного союзу успішно відбувається лише в Європі. Слід наголосити на передумовах інтеграції: для Європейського Союзу – вони економічні, а для НАФТА – не лише економічні, а й політичні.

Нині ЄС відіграє структуроутворюючу роль при формуванні моделей відкритих економік усіх країн Центрально-Східної Європи, а також механізму співробітництва з ними України. Він є своєрідним ядром доцентрового руху, що одночасно визнає особливості та динаміку інтеграційного процесу. Тому важливим є аналіз стану європейської інтеграції країн регіону і процесів управління такою інтеграцією, а також співставний аналіз їх інтеграційних успіхів та відповідних перспектив для України [4, с. 130].

Північноамериканська зона вільної торгівлі – НАФТА (*North American Free Trade Area*) за участю трьох країн – США, Канади, Мексики – являє собою створену площину, в якій тісно переплітаються спільні інтеграційні інтереси, а саме: запровадження ефективних механізмів перебудови структури національних господарств, утворення економічних спілок, використання науково-дослідного потен-

ціалу на основі міжнародного поділу праці, лібералізації світового ринку.

Угоду про НАФТА, яка набула чинності у 1994 році, можна вважати принципово новим етапом у процесі лібералізації торгівлі товарами і послугами, поступового скасування нетарифних бар'єрів у торгівлі товарами та послугами, ліквідації мит, інші заходи. Відмінною рисою цього інтеграційного об'єднання є асиметричний характер участі, асиметрія рівнів розвитку, асиметрія інтенсивності двосторонніх економічних відносин [5, с. 321].

Мексика як держава «третього світу» вперше добровільно об'єдналася із двома високорозвинутими країнами. Це одне з найбільших і найбагатших об'єднань між національних ринків. Інтеграційні процеси у цьому регіоні досить глибокі. Для Канади – це реалізація своєї продукції на ринку США та Мексики, для Сполучених Штатів канадський ринок є найбільшим порівняно з іншими зарубіжними ринками, для Мексики важливе значення мають господарські зв'язки із США. Різниця в розмірах ВВП на душу населення між Мексикою і США досягає 6,6 разів, а з Канадою – 4,1 раза. Такий істотний розрив у рівнях економічного розвитку країн-членів ускладнює створення єдиного господарського комплексу.

НАФТА показує, що регіональне утворення може об'єднати країни з різними економічними потенціалами. Досягнення угоди про утворення Північноамериканської зони вільної торгівлі стало можливим тільки тоді, коли Мексика пішла шляхом реформ і досягла на ньому певних успіхів.

Утворення регіонального торгово-економічного об'єднання – процес складний та довготривалий, який розвивається поступово. На перших етапах недоцільно створювати керівні центри, особливо якщо кілька країн переважають своїх партнерів. Усвідомивши це, у Вашингтоні до НАФТА підійшли з належним тактом. Кожна країна-учасниця має свої економічно обґрунтовані причини участі в НАФТА (табл. 1).

Незважаючи на те, що Канада та Мексика в межах НАФТА є досить скромними партнерами, що поступаються потенціалом сусідній супердержаві, вони швидко усвідомили привабливість цього об'єднання, отримавши потужний імпульс комерційної активності, посилення потоку інвестицій, прискорення зростання економіки і подолання проблем безробіття. НАФТА стала унікальною організацією, оскільки вперше у світовій історії дві промислово розвинені країни прийняли рішення об'єднати свої економіки з економікою країни, яка розвивається, що стало прецедентом у давньому діалозі «Північ-Південь» [7, с. 317].

Перенесення на мексиканську територію трудомістких, матеріаломістких та інших дорогих виробництв істотно впливає на зниження витрат і підвищення конкурентоспроможності американських товарів на ринку ЄС. Збільшення експорту сприяє утворенню нових робочих місць.

Для США та Канади відкриваються нові горизонти взаємодії з країнами Латинської Америки. Насамперед це відбувається завдяки зв'язкам Мексики, яка має режим вільної торгівлі із п'ятьма державами Центральної Америки.

Основні переваги міжнародної економічної інтеграції таких об'єднань, як Європейський Союз та Північноамериканська зона вільної торгівлі, наведено в табл. 2.

Висновки. Загалом, ЄС і НАФТА сьогодні – провідні світові партнери та конкуренти, і від того, як вони розвиватимуться в найближчі роки, багато в чому залежить майбутнє світового ринку та міжнародної торгівлі. Співпраця між двома найбільшими регіональними організаціями була тим закономірним розвитком господарських відносин, якого неможливо уникнути. На нинішньому етапі досить складно оцінити ефективність діяльності НАФТА по лінії ЄС, але прагнення ряду південноамериканських країн приєднатися до цього економічного угруповання свідчить про відповідність його структури розвитку інтеграційних процесів, що відбуваються нині у світі.

Таблиця 1

Економічно обґрунтовані причини участі країни в НАФТА		
Мексика	Канада	США
<ul style="list-style-type: none"> - успішне виконання економічних реформ, модернізація економіки; - чистий експортер промислових товарів, що забезпечує стійке економічне зростання; - надійний доступ на найбільший у світі американський ринок; - збільшення потоку інвестицій; - нові експортні ринки; - залучення капіталів третіх країн. 	<ul style="list-style-type: none"> - надійний доступ товарів на американський та мексиканський ринки; - збільшення обсягів продажів у таких секторах, як: автомобілебудування, фінансові послуги, вантажоперевезення, енергетика, рибальство. 	<ul style="list-style-type: none"> - вільний рух американських товарів і послуг; - вільний доступ американських інвестицій на нові ринки; - захист прав інтелектуальної власності; - зростання конкурентоспроможності; - об'єднання високих технологій та інвестицій США з дешевою робочою силою Мексики і дешевими природними ресурсами обох країн-сусідів.

Джерело: Складено автором на основі [6]

Таблиця 2

Основні переваги міжнародної економічної інтеграції ЄС та НАФТА	
Європейський Союз	НАФТА
<ul style="list-style-type: none"> - можливість протистояти західноєвропейському капіталу (конкурентам США та Японії); - скасування національних кордонів на шляху переміщення капіталів, товарів, послуг; - відкриття національних кордонів для громадян (робочої сили); - уніфікація валютних, податкових, комунікаційних, транспортних, митних систем; - ліквідація митних бар'єрів. 	<ul style="list-style-type: none"> - поступове усунення тарифних і нетарифних бар'єрів; - інтеграція ринків капіталів, технологій, праці, товарів; - незалежність від зовнішнього постачання енергоресурсів; - підвищення конкурентоспроможності північноамериканського регіону проти західноєвропейського та азійсько-тихоокеанського центрів.

Джерело: Складено автором на основі [6]

Література

1. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка : навч. посіб. / Ю. Г. Козак. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 1118 с.
2. Беляєв О. О. Політична економія : навч. посіб. / О. О. Беляєв, А. С. Бебело. – К. : КНЕУ, 2001. – 328 с.
3. Газін В. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002 роки) : навч. посіб. / В. П. Газін, С. А. Копилов. – К. : Либідь, 2004. – 624 с.
4. Груцинська Н. М. Теоретичні основи європейської економічної інтеграції України : монографія / Н. М. Груцинська. – К. : Вид. Корбуш, 2008. – 232 с.
5. Білоцерківець В. В. Міжнародна економіка : підручник [В. В. Білоцерківець, О. О. Завгородня, В. К. Лебедева та ін.] ; за ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 416 с.
6. Сайт Світової організації торгівлі. – www.wto.org
7. Міжнародні організації : навч. посіб. ; за ред. О. С. Кучика. – К. : Знання, 2005. – 497 с.

Стаття надійшла до редакції 9 червня 2012 року